

דג עם כנפיים

כוחו וחולשתו של "קרוב להפליא ורועש להחריד", שגיבורו ילד שהתייתם מאב באסון התאומים, נעוצים בדמיון היצירתי והאנרכיסטי של הסופר

אירי ריקין

ז'ונתן ספרן פויר, קרוב להפליא ורועש להחריד, מאנגלית: אסף
נברון, כנרת/זמורה ביתן, 308 עמ'

"קרוב להפליא ורועש להחריד" הוא אחד מפירות הביכורים הספרותיים המצליחים והיומניים של התשעה בספטמבר 2001: ספר מזוד, אחד ושונה, לפעמים קצת יותר מדי, שמזכרו בן השלושים נחשב למטאור החדש בשמי הספרות האמריקנית, וכבר זכה לכינוי "הסופר היהודי הגדול בחדר". אוסקר, גיבור הספר, הוא ילד בן תשע, מהסוג שמבוגרים אוהבים להעריך וילדים אוהבים להכות: חנון אולטרה יצירתי ואינטליגנטי, סקרן ומזוד, שמנגן על תוף מרים, מייצר תכשיטים, אוסף פרפרים, מצטט את שקספיר ומעריך את סטיבן הוקינג. כשטוב לו הוא "מרגיש כמו מאה דולר". כשרע לו הוא חש כאילו הוא נועל "מגפיים כבדים", שזה פחות או יותר מצבו הקבוע מאז נהרג אביו במרכז הסוד העולמי. שנה אחרי האסון, הוא עדיין מעביר את לילותיו טרופי השינה בהמצאות לקיום אנושי בטוח ומהנה יותר: מטוסים קפואים (מוגנים מטילים מתבייתים חום), אוברולים חסינים, וגם בול בטעם של קרם ברולה. הסיבה העיקרית לייסורי אוסקר הצעיר היא סוד גדול שהוא מסתיר אפילו מאמו, ושמוגדר בלשונו הצעירה "חוד באמצע שלי, שכל דבר שמח נפל לתוכי". הקלטה של חמש שיחות הטלפון האחרונות שהגיעו מאביו בעודו ממתין להצלה על גגו של המגדל הצפוני, רגעים אחדים לפני ש"מת את המוות הנוראי ביותר שמישהו יכול להמציא". לסוד

השיחות המוקלטות מצטרפת גם מעטפה ועליה השם "בלק", הנמצאת בין חפצי האב, ובתוכה מפתח מסתורי, שמן וקצד, שמנעולו התואם אינו ידוע. מכאן ואילך מבלה גיבורנו את שמונת חודשי העלייה בחיפוש אחר כל בעלי השם בלק בעיר התפוח הגדול.

כמו בספרו הראשון, "הכל מאד", המלווה את גיבורו למסע שודשים הזוי אל שואת היהודים באוקראינה, גם כאן מקביל פויר את הוזה הסיפור עם נרטיב היסטורי, החודר אל הפצצת דרוזן על ידי בעלות הברית ערב סיומה של מלחמת העולם השנייה, אירוע טראומתי שהפך את סבו וסבתו הגרמנים של אוסקר לנכים בנשמתם, כפי שמעידים מכתביהם ויומניהם האישיים, הנשזרים כאן בסיפורו של נכדם. מה שמושך את פויר להקביל את צמד האירועים הוא לא הדמיון בין שני האסונות, או הזקעה/הצדקה של נסיבותיהם, אלא תיאור האופן שבו משבשת ההיסטוריה את חייהם של בני אדם.

כחו וחולשתו של הספר נעוצים בדמיונו היצירתי, שלא לומר אנרכיסטי, של פויר, שמקבל ביטוי בשלל אפקטים ויואליים המלווים את עלילת המילים ה"מסודרת": עמדות ריקים לגמדי, וכאלה בעלי שורה או מילה או סדרות מספרים, וגם כמה עמודים רחוסים בסימני רפוס בלתי קריאים; דיאגרמה של מטוס נייד וסדרת צילומים של אדם הקפץ אל מותו, כנראה מאחד המגדלים. גם הדמויות המאכלסות את הספר אקסצנטריות וביזאריות לעילא: עיתונאי מלחמת חירש בן 103; מדריכת טיולים אלמנה

המתגודדת בקומת התצפית של האמפייר סטייט בילדינג; סבתא בודגנית חביבה המתארת בפרטרוט את אובדן בתוליה לנכדה עול הימים. הבעיה העיקרית היא שגם אוסקר הוא רק לכאורה יתום בשר דם, אבל בפועל אינו אלא אדגניוס אנושי שקיזמו לא ייתכן. בעוד שחודותיו ממעליזות, רכבות, מטוסים, ויקקיז, ו"עדיבים בתזנית (למרות שאני לא גועז)", מתקבלות בתבנה לאוד יתמותו הסרגית, אין אנו מקבלים הסבר מדוע למשל מתעקש אוסקר ללבוש רק לבן, לנגן בתוף מרים, וכיוצא באלה שריטות באישיותו העב"מית. זה לפני שדיברנו על פערי התודעה וההשכלה הבלתי-הגינניים: ילד בן תשע בעל ידיעות חובקות עולם ותהיות ניהיליסטיות בנוסח "האם החיים שווים את כל המאמץ שהם חודשים?", שבר כבר טובל מפיגוד סביבתי קל, ומופתע לגלות ש"פוס" אינו בהכרח חתול. אצל פויר, בניגוד לעקרון הצ'ובי, יש המון אקדחים שלא יודים גם כסף המחזק, מה שמייצר לספרו אפקט של רג עם כנפיים: מסקרן ומפתיע, אבל מאתגר את יכולתו של הקורא להשוות מרצון את האי-אמונה. למזלו של פויר, גם גלישתיו למחוחות האבסורד לא מצליחות לנטרל את האמפתיה הבסיסית לשרשרת הסרגיות המשפחתיות, שנפרסות לכמה רגעים מכמירי לב הממחישים את טבעם של אסונות לפרוץ אל חיינו בלי לרפוק ברלות. זה חבל, כי אם פויר היה מתאמץ קצת פחות להמציא מחודש את גלגל הפרוה, היה ספרו אולי פחות רועש, אבל הרבה יותר קרוב.

tutti_le@hotmail.com